Vase cu mărci de olar din situri de pe valea Târnavei Mari (secolele VIII-XIII)

Adrian Nicolae ȘOVREA

Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, Facultatea de Științe Socio-Umane
"Lucian Blaga" University of Sibiu, Faculty of Social and Human Sciences
Personal e-mail: sovrea_adrian@yahoo.com

Potter's marks from the sites on Târnava Mare valley (8th-13th century)

The article presents pots with potter's marks discovered on the Târnava Mare valley in the habitat sites of Bratei – Așezarea nr. 2, Sighișoara – Dealul Viilor, Medișorul Mare – Locul grădinilor, Mureni – Vizlak, as well as from the necropolis sites in Bratei – Cimitirul nr.2 and Mediaș – Dealul Furcilor. These archeological sites fall within Transylvania's archeological context of pottery findings with pottery marks. The main pottery marks described are decorated by means of circle with different variations, the cross and the quadrilateral forms. They have symbolic meanings expressing superstitions and beliefs. Are there crafts centers on the Târnava Mare Valley? The oven from Sighisoara - Dealul Viilor is dated back to the 8th century (or 7th to8th according to Dan Băcueț-Crișan). We could assume the existence of three such centers: one in the Micăsasa-Mediaș-Bratei area, the other in Sighișoara and a third in the Odorhei area. During the Roman period there was a road leading from Alba Iulia, passing through Micăsasa, Bratei and Sighisoara to Odorhei. The same route is confirmed on the Josephine map. Therefore, we can speak of the existence of a trade route.

Keywords: potter's mark, Târnava Mare, habitat, necropolis, craft centers, trade route.

Introducere

Marca de olar este semnul cu care meșterii olari marcau vasele, redate în relief sau incizate, indiferent de scopul utilizării lor. În continuare ne vom referi la mărci de olar aflate pe funduri de vase ceramice.

Cercetătoarea Cristina Paraschiv-Talmațchi repertorizează 1513 de vase cu mărci de olar descoperite și publicate până în anul 2006[1], situri din așezări și necropole de pe întreg teritoriul actual al României. Prin urmare observăm că în Dobrogea sunt 908 vase cu mărci de olar din 26 de localități, în Muntenia 238 de mărci din 29 de localități, Oltenia 20 de vase cu mărci din 9 localități, în Moldova 120 de vase din 29 de localități, iar în Transilvania și Banat 227 de vase din 62 de localități[2]. Ca procentaj, aceste vase sunt însă în număr mic în masa totală a vaselor descoperite. De exemplu, la Bratei, jud. Sibiu, din 929 de funduri de vase ceramice doar 124 aveau mărci de olar, aproximativ 13,34%. Situația în alte situri este asemănătoare.

Marca de olar apare pe vase lucrate la roata cu turație înceată/medie[3]. La o astfel de turație vasele pot fi desprinse de pe talerul pe care sunt imprimate aceste semne și rămân înscrise în pasta crudă pe fundul vaselor[4]. Vasele lucrate la roata rapidă se lipesc de talerul roții olarului ceea ce îl determină pe olar să facă desprinderea cu ajutorul unei sfori, cu care taie practic fundul vasului sau cu alte obiecte precum spatula sau

cuțitul de lemn cu ajutorul cărora desprind fundul vasului de pe taler[5]. Aceste semne erau realizate în relief (ștampilare) sau incizate, mai rar o combinație a acestor tehnici. Cercetătorii exclud varianta ca aceste mărci să fie aplicate ulterior manufacturării vasului și desprinderii de pe taler[6]. Cu privire la realizarea mărcilor prin incizie, Cristina Paraschiv-Talmațchi consideră că tehnica era practicată de *„meșteșugarii care, deși nu cunoșteau procedeul marcării, trebuiau, din diverse motive, să confecționeze vase cu semne distinctive*"[7] sau *„în perioada de final – secolele XV-XVI – când folosirea, în scopul confecționării recipientelor, a roții rapide nu le mai permitea întrebuințarea vechii tehnici*"[8].

S-a observat de asemenea că, pe fundul vaselor de secole VIII-X, în special slave, apar imprimate urmele axului roții olarului[9]. Mărcile de olar înlocuiesc aceste urme și s-a considerat că folosirea acestor mărci joacă și rolul de mascare a acestei imperfecțiuni a vasului ceramic[10].

Mărcile de olar devin din ce în ce mai rare pe parcursul secolului XIII, ca apoi să dispară, deoarece se generalizează tehnica modelării la roata rapidă[11]. Mărcile de olar apar în schimb la toate tipurile de ardere, atât oxidantă, complet și incomplet, cât și inoxidantă. Majoritatea vaselor sunt de tip borcan, urmate apoi de amforete și cupe. Înălțimea vasului nu este un criteriu pentru a avea sau nu marcă.

În Transilvania nu s-au găsit vase de secole VII-VIII cu mărci de olar, acestea apar începând cu secolul IX, perioada de maximă utilizare fiind în secolele X-XIII. Pentru ceramica funerară din secolele IX-XI din Transilvania avem cinci tipuri de mărci, anume cerc, roata cu „spițe", rozetă, cruce, patrulatere, în timp ce pentru ceramica din așezări mărcile de olar sunt mult mai variate precum cerc, cruce, raze, roată cu „spițe", rozetă, patrulater, semne alfabetiforme și alte semne cu formă nedeterminată.

Simbolistica mărcilor de olar

Marca de olar era incizată pe un disc aflat în mijlocul roții și avea rolul de a fixa pe roată vasul, fixare necesară mai ales când era realizat decorul prin incizare, deci o condiție tehnică[12]. Dar în același timp apariția acestor semne poate avea și alte motive precum o însemnătate magică sau scop economico-social marcând relația dintre producător și cumpărător[13].

Ca tipuri avem cinci forme de mărci dominante: cerc, rozetă, cruce, formă geometrică patrulateră. Însemnătatea acestora din punctul de vedere al simbolisticii poate fi:

Cercul și rozeta sunt semne ale perfecțiunii, asociate cu forma discului solar; sunt un simbol al discului solar, existența lor desemnând prezența și protecția divină; au o încărcătură de putere magică/ divină de apărare[14]. Din simbolul cercului a derivat roata cu patru sau mai multe „spițe". Semnele au caracter păgân, simbolizează soarele. Roata cu patru „spițe" este prezentă ca semn încă din epoca bronzului, reprezentând o divinitate chtoniană, semn al focului divin, devenind în timp un semn al divinității uraniano-solare[15].

Patrulaterele. Pătratul este un simbol sacru și magic. El simbolizează pământul și este reprezentantul stabilității. La creștini este adoptat ca *„formă a unor locuri sfinte (bisericile cisterciene), ca aureola cvasidreptunghiulară, care simboliza existența terestră (în viață) a purtătorului*"[16] sau atunci când o cruce este înscrisă în pătrat, marca reprezintă pe Hristos și pe cei patru evangheliști, cele patru unghiuri ale pătratului reprezentându-i pe aceștia[17]. În societățile tradiționale construcția unei locuințe în formă pătrată sau dreptunghiulară simbolizează reproducerea cosmogoniei, adică ea se află în „Centrul Lumii" și prin ea trece o „axis mundi" ce făcea posibilă comunicarea între cer și pământ[18]. Într-un context funerar, printr-o transformare simbolistică, acest semn transformă vasul în *„casa celui decedat unde punctul de întâlnire al celor două diagonale reprezenta locul de trecere ale acelei „axis mundi" prin care sufletul defunctului putea merge spre divinitatea supremă*"[19]. În același context al simbolisticii este și marca dreptunghiulară și rombul.

Crucea reprezentată sub forma ei simplă, grecească, latină, a Sf. Andrei, monogramă ș.a. este considerată un simbol creștin. Se întind cronologic între secolele VII-XVI.

Tipuri de mărci descoperite în așezări din secolele VIII-XIII pe valea Târnavei Mari

Studiul ceramicii naște bineînțeles întrebări precum unde, cum și de către cine au fost realizate aceste vase, iar cu privire la mărcile de olar de ce au fost create și ce rol au jucat ele?

Cristina Paraschiv-Talmațchi consideră că existau centre meșteșugărești acolo unde au fost descoperite ateliere și instalații de olărit: în Dobrogea la Garvăn, Capidava, Nufăru, Isaccea, Hârșova, Păcuiul lui Soare, în Muntenia la Bucov, în Moldova la Epureni[20]. În Transilvania au fost descoperite trei cuptoare, dar perioada istorică este largă, vorbim de secolele VIII-XIII. Acestea au fost descoperite la Sibiu - *Cartier Gușterița* (sec. XI), la Bratei – *Așezarea nr. 2* (sec. XII), la Sânmiclăuș (sec. XI-XIII) și la Sighișoara – *Dealul Viilor*.

La Sighișoara în punctul *Dealul Viilor* a fost descoperit un cuptor datat însă în secolul al VIII-lea (Dan Băcueț-Crișan ia în calcul secolele VII-VIII pentru datarea cuptorului)[21] în perioada târzie a Khaganatului Avar[22]. În acest sit au fost descoperite cuptoare și dintr-o perioadă mai timpurie, secolul IV, atât în *Așezare* cât și în *Necropolă*[23]. În cuptorul din secolul VIII, în camera superioară și în camera inferioară, a fost descoperită ceramică, însă nici un fund de vas nu avea o marcă de olar. La *Dealul Viilor* avem un vas cu marcă de tip cruce, descoperit în 1977-

1978, dar datat în secolele XII-XIII[24].

În Așezare nr. 2 de la Bratei s-a descoperit un cuptor care conținea 18 vase din care zece aveau semne de patru tipuri și alte opt vase fără semne, cea ce, în opinia cercetătorului Adrian Ioniță, poate să arată că 4-5 meșteri olari foloseau același cuptor pentru ardere, iar datorită faptului că în timpul arderii unele vasele se mai sparg, semnele pot juca rolul de diferențiere a mărfii[25]. Per total, în situl de la Bratei din 929 de funduri de vase ceramice doar 124 aveau mărci de olar, aproximativ 13,34%.

Astfel, pe valea Târnavei Mari, descoperirile de cuptoare arată prezența unor centre meșteșugări. Însă ambele sunt datate la extremele perioadei de cercetare: cuptorul din Sighișoara în secolul al VIII-lea, iar cel de la Bratei în secolul al XII-lea. Nu departe de situl de la Sighișoara, la 5 km distanță, avem punctul arheologic de la Albești, *La Cetățea*, unde a fost descoperită o așezare (sec. IX-XI). Însă nu este cunoscută prezența unor vase cu mărci.

În continuare sunt prezentate o parte din vasele cu mărci descoperite în situri pe valea Târnavei Mari urmărind o încadrare în cele patru tipuri de semne de mărci expuse în rândurile anterioare. Situl de la Bratei conține mult mai multe semne însă acestea nu intră în tiparul amintit, semnele fiind compuse din linii într-un mod neconvențional.

Sighișoara, jud. Mureș – ***Dealul Viilor***:

Tip cruce – ceramică descoperită în complexul 7b, cuptor: fund de vas, roata înceată, arderea oxidantă, pasta cu nisip[26]. Încadrare cronologică: sec. XI-XII.

Tip cruce înscrisă-n cerc – ceramica descoperită în complexul 27 într-un bordei (B1/1979)[27].

Bratei, jud. Sibiu - ***Așezarea nr. 2***:

Tip cerc – în două bordeie (B61/1979, B70/1981, B83/1985). Vasele sunt vase-borcan, lucrate la roata înceată, pasta cu nisip fin, ardere oxidantă (incomplet), cu urme de ardere secundară (vasele din B61 și B70), culoarea gri închis (B61), gri-deschis (B70), cărămizie (B83) [28].

Tip cruce cu brațele lungi și drepte (1a Ioniță) – ceramica a fost descoperită în groapa menajeră (G162) și în patru bordeie (B62/1972, B70a/1981, B70b/1981, B86/1985-1987). Vasele sunt de tip borcan, lucrate la roata înceată, pasta degresată cu nisip fin, arderea oxidantă (incomplet), urme de ardere secundară (B62, B70a, B86), culoarea cărămizie cu diferite pete de la arderea secundară[29].

Tip cruce cu brațele scurte (1b Ioniță). – ceramica descoperită într-o groapă menajeră (G75/1973) și într-un bordei (B38/1978). Vasul este de tip borcan, lucrat la roata înceată, pasta cu nisip fin, arderea oxidantă (incomplet), urme de ardere secundară pe ambele vase, culoarea gri-cafeniu (G75) sau brun-gri-roșcat (B38)[30].

Tip cruce bifurcată (1c Ioniță) – vasul cu marcă a fost descoperit în bordeiul B70/1981, vas-borcan, roata înceată, pasta cu nisip nu foarte fin, ușor zgrunțuroasă, ardere oxidantă incompletă, ardere secundară, culoarea gri[31].

Tip cruce gamată (3 Ioniță) – ceramica descoperită în două bordeie (B79/1983, B86/1985-1987), vas-borcan, roata înceată, pasta degresată cu nisip, arderea oxidantă (incomplet), culoarea gri-cafeniu (B79/1983), cărămizie-roșcată (86/1985-1987)[32].

Tip cruce cu patru raze (2a Ioniță) – ceramica descoperită în trei bordeie (B1/1963, B1/1964, B79/1983), vas-borcan, roata înceată, degresant nisip, ardere oxidantă (incomplet), culoarea cărămizie (B1/1963, B1/1964) și brun-gri (B79/1983)[33].

Tip 8 raze (2b Ioniță) – ceramica descoperită în două bordeie (B33/1965, B84/1985) și într-un complex (I/1984). Tip vas, borcan, la roata înceată, degresant nisip, arderea oxidantă (incomplet), urme de ardere secundară, culoarea cărămizie[34].

Tip 7 raze (7a Ioniță) – ceramica descoperită într-o groapă menajeră (G 150/1980). Vas-borcan, roata înceată, pasta cu nisip nu foarte fin, ușor sfărâmicioasă, ardere oxidantă complet, culoarea roși-cărămiziu[35].

Tip 7 raze cu terminații în formă de săgeți (5 Ioniță) – ceramică din trei gropi menajere (G150a/1980, G150b/1980, G150c/1980) și un bordei (B68/1980). Vas-borcan, roata înceată, degresant nisip, ardere oxidantă completă (pentru toate vasele din G150) și incompletă (B68/1980), culoarea roșu-cărămizie (G150) și brun-gri (B68/1980). Urme de ardere secundară pentru ceramica din bordei[36].

Tip 6 raze (4b Ioniță) – ceramica descoperită în trei bordeie (B70/1981, B36/1965, B80/1983). Vas-borcan, roata înceată, pasta cu nisip fin, ardere oxidantă (B70, B80) și complet (B36), ardere secundară, culoarea gri (B70) și cărămizie[37].

Tip raze (8a, 8b, 8cm 8d Ioniță) – ceramică din două gropi menajere (G162/1981, G145/1980) și trei bordeie (B71/1981, B53/1978-1979, B62/1979). Vas-borcan, roata înceată, pasta cu nisip fin, ardere oxidantă incomplet, urme de ardere secundară (B71, B62), culoarea brună (B71), cărămizie (G162, B53, G145), gri (B62).[38]

Tip roată cu 4 spițe sau cruce înscrisă-n cerc (6a Ioniță) – ceramică dintr-un bordei (B82/195) și o groapă (G162/1981). Vas-borcan, roata înceată, degresant nisip, ardere oxidantă incomplet, urme de ardere secundară (G162), culoarea cărămizie[39].

Tip rozetă cu 7 petale (6b Ioniță) - ceramică dintr-un bordei (B71/1981) și o groapă (G162/1981). Vas-borcan, roata înceată, degresant nisip fin, ardere oxidantă incomplet, ardere secundară (G162/1981), culoarea cărămizie[40].

Tip imitație de roată cu spițe (6c, 6d Ioniță) - ceramică dintr-un bordei (B86/1985-1987) și două vase dintr-o groapă (G103a/1974 și G103b/1974). 103/1974a: vas-borcan, roata înceată, degresant nisip fin, ardere oxidantă incomplet, urme de ardere secundară, culoarea cărămizie (G103) și gri-cafenie (B86)[41].

Tip patrulater (9ɬ, 9b Ioniță) – ceramică descoperită într-o groapă menajeră (G213/1988) și trei bordeie (B69/1980, B62/1979, B75/1983): vas-borcan, roata

înceată, degresant nisip fin, ardere oxidantă incomplet, ardere secundară (G213, B69, B75), culoarea cărămizie (G213, B62), gri-cafenie (B69, B75)[42].

Tip alfabetiform (10 Ioniță) – ceramica descoperită într-o groapă menajeră (G187/1983): vas-borcan, roata înceată, degresant nisip fin, arderea oxidantă incomplet, urme de ardere secundară, culoarea gri[43].

Medișorul Mare, jud. Harghita – ***Locul grădinilor***:

Tip roată cu opt spițe – ceramica descoperită într-o locuință: vas-borcan, ornament prin incizie cu linii în val distanțate[44].

Mugeni, jud. Harghita – ***Vizlak:***

Tip cerc - ceramica descoperită într-un sondaj arheologic, tip așezare. Nu sunt detalii cu privire la ceramică[45].

Roată cu patru spițe - vas descoperit în urma unor periegheze[46].

Tipuri de mărci descoperite în necropole de pe valea Târnavei Mari din sec. VIII-XIII

Dacă privim celelalte regiuni istorice ale României vedem că în Dobrogea avem 91 de vase cu mărci de olar descoperite în necropole (10,02 %), în Muntenia 74 (31,09 %), Oltenia 10 (50 %), Moldova doar un vas (0,83 %), Transilvania și Banat 17 (7,48 %)[47].

Majoritatea vaselor cu mărci de olar descoperite în Transilvania au fost descoperite în necropolele de la Blandiana – *La Brod* și Alba Iulia – *Stația de Salvare*, situri încadrate cronologic în secolele IX-X. Trebuie reținut faptul că aceste vase cu mărci nu sunt majoritare ca procentaj în numărul total de vase funerare descoperite. Variante ale tipului de marcă în cerc sau roată cu spițe, tipul rozetă și tipul în cruce sunt cel mai des întâlnite în cele două necropole, dar nu apare același model în ambele[48]. Alte două situri cu vase cu mărci de olar sunt la Alba Iulia – *Dealul Furcilor* și la Orăștie – *Dealul Pemilor X2*.

Vasele globulare și amforetele sunt considerate de export în siturile de la Alba Iulia – *Stația de Salvare* și Blandiana – *La Brod*. Necropolele de la Dunărea de Jos datate între secolele VIII-IX conțin vase cu mărci care sunt în procentaj mic față de vasele fără mărci de olar, așa cum se observă și în Transilvania[49]. Mărcile de olar de la Isaccea-Noviodunum au fost realizate în relief[50]. Mărcile redau semne geometrice (linii, cerc, cercuri concentrice, pătrate etc.), alfabetiforme, skeomorfe (săgeată, furcă cu patru brațe), zoomorfe (cal)[51]. Tipul cerc cu roată cu patru sau mai multe spițe se găsește și în necropolele din secolele IX-X din Slovacia și din Boemia[52].

Pe valea Târnavei Mari vase cu mărci de olar avem în două situri cu necropole ambele fiind datate în perioada avară târzie, aparținând grupului Mediaș (secolele VII-IX/X):

Bratei – „Cimitirul nr. 2".

Tip roată cu 4 spițe - ceramică descoperită într-un mormânt de incinerație (M109). Vas-borcan, ardere oxidantă, roata înceată, pastă degresată cu nisip, ornament cu caneluri[53]. Sec. VIII-IX.

Tip cerc cu trei raze spre exterior – ceramica e dintr-un mormânt de incinerație (?) – vas-borcan[54]. Sec. VIII-IX.

Mediaș – „Dealul Furcilor".

Tip cerc cu 3 raze spre exterior – ceramica descoperită într-un mormânt de incinerație (M1/1960-1961): vas-borcan (urnă), la roata înceată, arderea inoxidantă, pasta ?, culoarea ?, ornament format din incizii de linii orizontale[55]. Încadrare cronologică: sec. IX-X.

Tip cruce – ceramica descoperită într-un mormânt de incinerație (M16/1960-1961). Vas-borcan (urnă), roata înceată, arderea inoxidantă, pasta ?, culoarea ?, ornament format din incizii de benzi de linii în val în regiunea umărului, urmate de linii orizontale drepte[56]. Încadrare cronologică: sec. IX-X.

Concluzii

Se pun mai multe probleme: dacă aceste vase erau semnele proprii ale meșterilor olari, adică erau branduri, dacă se poate urmări punctul de origine și de ce într-un sit de habitat unde s-au descoperit vase cu marcă de olar acestea sunt într-un procentaj mult mai mic față de vasele fără marcă.

Vasele cu marcă sunt lucrate la roata cu turație lentă/medie, dar alte vase fără marcă lucrate în aceeași tehnică sunt majoritare. Un răspuns îl găsim la cercetătorii din regiunile slave (Cehia, Ucraina, Rusia) care consideră că vasele cu astfel de semne erau făcute la comandă, având o valoare simbolică[57]. Cercul cu cruce este un semn foarte răspândit în Europa Centrală și de Est, dar asta nu înseamnă că într-un singur centru meșteșugăresc se fabricau astfel de vase și pe cale comercială au fost răspândite în celelalte regiuni[58]. Cercetătorul rus B. A. Rybakov a stat de vorbă cu meșterii olari de lângă Moscova întrebându-i de ce pe unele vase au incizat semnul crucii. Răspunsul a fost că așa doreau clienții, femeile fiind superstițioase credeau că oala cu acest semn va rezista mai mult și vor putea găti mai mult[59].

Pornind de la o astfel de presupunere, că semnul crucii era o superstiție, meșterii olari au înțeles valoarea acestor vase și încep să producă mai des vase cu însemne spirituale pe care le vindeau mai scump și au devenit astfel mai valoroase. Ca orice produs considerat de calitate, în timp, acesta devine un lux, doar o anumită categorie de oameni dintr-o societate sau comunitate putând să o cumpere[60].

Condiționalitatea mărcii la cererea clientului este un răspuns la existența acestor semne și totul datorită superstiției și a valorii spirituale. De aceea anumite vase cu anumite semne de olar pot fi găsite și în morminte: cercul cu cruce folosit pentru rezistență și protecție, cercul cu cheie pentru eternitate, iar cercul înscris în cerc este un semn al vieții veșnice.

Societățile medievale timpurii trec printr-un proces social, politic și economic la sfârșitul primului mileniu. Crearea statelor feudale a dus la divizarea societății în seniori și vasali. Marca de olar, cel puțin pentru secolele IX-XII nu arată statutul de libertin în rândul olarilor. Este epoca feudalismului prin urmare și acești meșteri erau vasali unui nobil. Documente slave arată că, la începutul secolului XI, acești olari țineau de o curte nobiliară sau de o biserică[61].

Dar într-o comunitate, aflată pe o proprietate feudală, fie ea regală, nobiliară sau clericală, existau și produse confecționate pentru comunitate sau pentru o microzonă, unde un grup de comunități aflate în vecinătate unele de altele făceau schimburi de produse. Producătorii erau locali, nu puteau confecționa mai mult decât era necesar și supraviețuiau într-o economie izolată, prin urmare și producția olarilor era redusă[62]. Acest sistem presupune că meșterul olar nu avea olăritul ca ocupație de bază, el producea la comandă, clienții săi erau sătenii sau cei din satele apropiate, în restul timpului ocupându-se de gospodărie.

Apariția orașelor și a asociaților este o nouă etapă și în producția de meșteșuguri. Apar asociațiile, concurența fiind cu alte centre urbane. Trebuie avută în vedere și existența centrelor meșteșugărești urbane care pot avea un altfel de statut. În timp mărcile de olar pot deveni branduri. Marca de olar dintr-un mediu urban putea să exprime calitatea produsului și a meșterului olar.

În final, semnificația mărcii de olar pe funduri de vase a parcurs trei etape:

I. Semne protectoare sau religioase – specifice secolelor II-IX. Vasele care au astfel de semne sunt rare și se găsesc majoritatea în necropole[63].

II. Însemne comerciale – specifice secolelor X-sfârșit de XII. Este perioada de apogeu, acestea fiind găsite în marea lor majoritate în așezări. Au un rol comercial bine definit[64].

III. Blazon sau însemne nobiliare – sfârșit de secol XII/început de secol XIII – secolele XIV/XV. Mărcile devin mult mai rare, iar fenomenul se restrânge în areale cu cetăți feudale[65].

Referitor la centrele meșteșugărești, pe valea Târnavei Mari avem următoarea situație cronologică cu descoperiri de vase cu marcă: secolele VIII-IX (Bratei – *Așezarea nr.2*, *Cimitirul nr.2*, Sighișoara - *Dealul Viilor*), secolele XI-XII (Mugeni – *Vizlak*), secolele XII-XIII (Merișorul Mare – *Locul grădinilor*). Singurul cuptor descoperit în perioada VIII-XIII de pe valea Târnavei Mari, până acum, este cel de la Sighișoara – *Dealul Viilor* punct *Necropolă*. Dată fiind încadrarea cuptorului în secolul VIII nu putem vorbi de un centru meșteșugăresc, la Sighișoara, și pentru următoarele secole. Până la viitoare descoperiri putem spune că în secolul VIII se producea ceramică pentru comunitatea locală aici și dacă luăm în considerare celelalte păreri probabil pentru întreaga microzonă. Însă la Albești nu au fost semnalate vase cu marcă de olar și nici în alte puncte din Sighișoara sau preajma Sighișoarei. Bratei se află la aproximativ 32 km de Sighișoara, iar Mediașul la aproximativ 40 km.

Pentru secolele VIII-IX în microzona Mediaș-Bratei, dată fiind și natura descoperirilor de tip Mediaș, putem vorbi de un centru meșteșugăresc. Un alt centru ar fi la Sighișoara, dar pentru secolul VIII. Rămâne de văzut în urma cercetătorilor arheologice viitoare dacă se poate vorbi de un centru meșteșugăresc și pentru așezarea din secolul XII. De asemenea cercetările arheologice nu ne confirmă un centru meșteșugăresc în zona Odorhei.

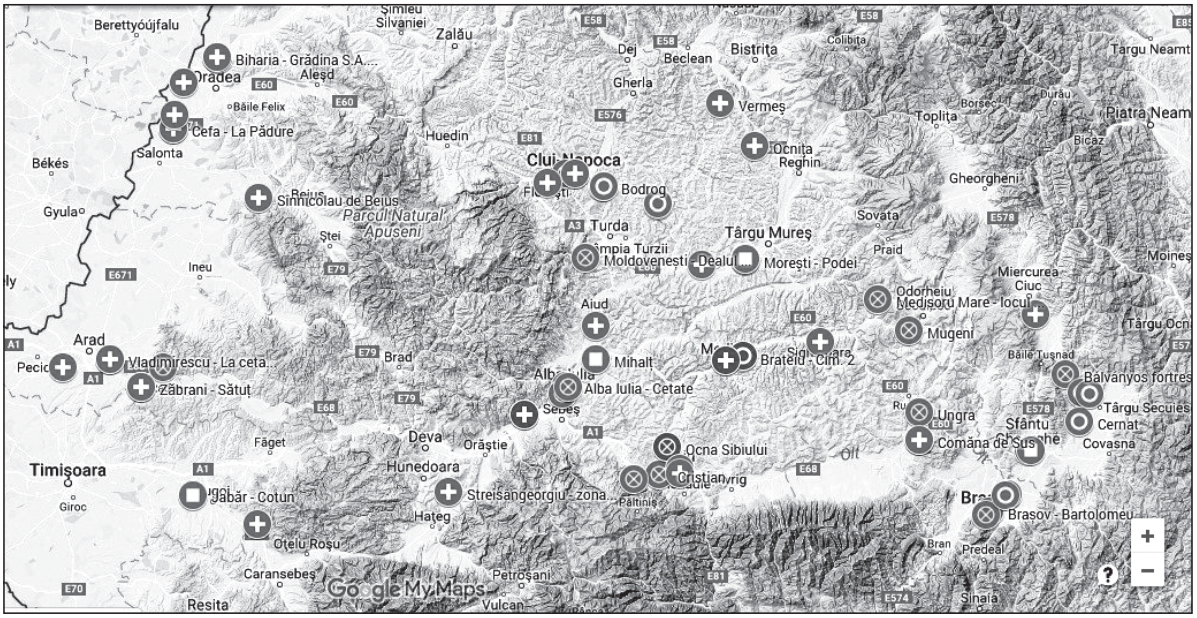
Pe valea Târnavei Mari exista un drum roman de categoria II care lega castrul de la Odorhei cu centrul de la Alba Iulia. Acesta trecea prin Sighișoara, unde exista un castru de trupe auxiliare de tip *alae* și prin microzona Mediaș, aici avem la Micăsasa un centru meșteșugăresc roman[66]. Pe harta iosefină se confirmă acest drum, prin urmare putem presupune existența unui drum comercial pe această arteră în perioada medievală timpurie.

Nu toate vasele cu semne de mărci de olar din Transilvania sunt produsul unor meșteri locali, avem cazuri care arată prezența comerțului. Ca exemplu sunt amforetele de la Blandiana – *La Brod* și Alba Iulia – *Stația de Salvare*, vase ce sunt considerate de export. Mărcile sunt de tip cruce și cele care emită soarele. Acestea sunt depuse în morminte și încadrate cronologic în secolele IX-X. Însă aceste vase nu au fost create special pentru înmormântare ci au fost vase gospodărești reutilizate și la înmormântarea cu depunere de ofrande.

Descoperirile din necropolele de la Bratei – *Cimitirul nr. 2* și Mediaș – *Dealul Furcilor* prezintă vase cu semne care cu rol de urnă în care se depun resturi cinerare. Dintre simboluri trei imită soarele și unul imită crucea. Avem aici o situație în care un creștin, teoretic, a fost înmormântat după un ritual necreștin? Arată crucea că acesta era creștin sau era doar o superstiție a celui care l-a înmormântat pe decedat? Atât în necropolele de la Alba Iulia și Blandiana, cât și în cele de la Bratei și Mediaș sunt prezente simboluri păgâne și creștine.

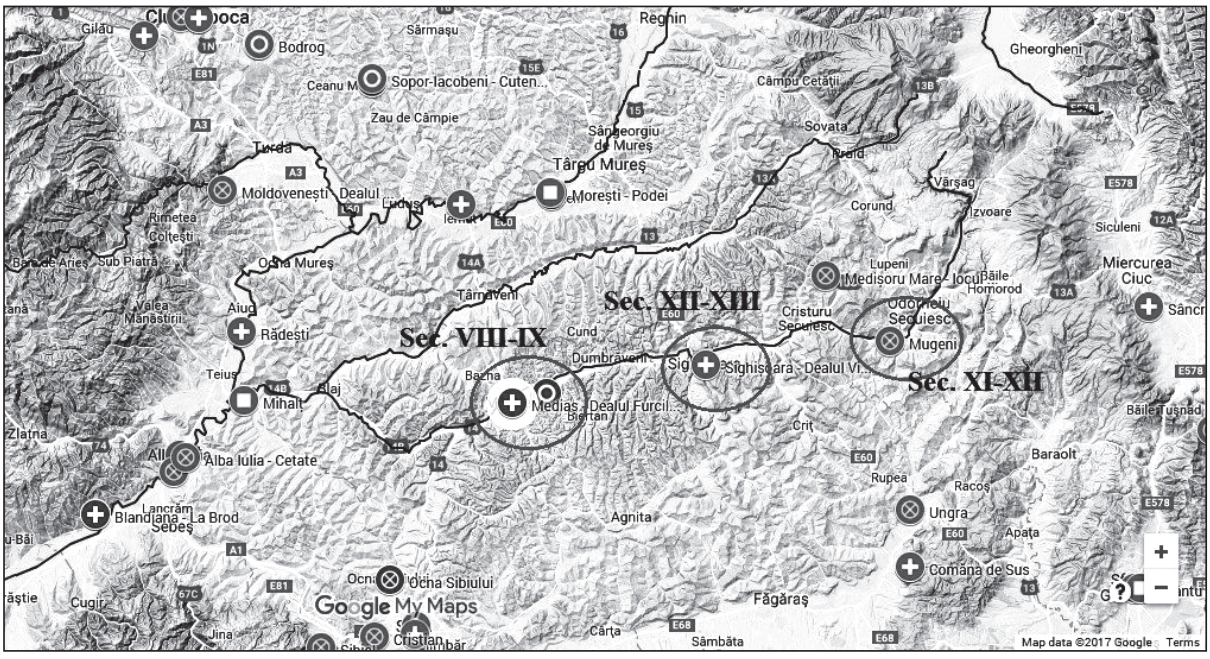
Practica ștampilării vaselor cu semne în relief vine din lumea romană și romano-bizantină fiind preluată de lumea slavo-dunăreană și răspândită în arealul slav[67]. Așa se explică de ce în Transilvania avem astfel de vase începând cu secolul IX. După dispariția khaganatului avar la sfârșitul secolului VIII, sudul Transilvaniei intră în sfera de influență bulgară, purtătoare a civilizației bizantine. Drumurile comerciale fac legătura cu Dunărea de Jos, iar importurile se înmulțesc. Noi comunități pătrund în regiune aducând fenomene spirituale diferite față de cea existentă în Transilvania. Arheologic, incinerație dispare în secolul IX, predominând inhumația care devine singurul ritual.

Anexe

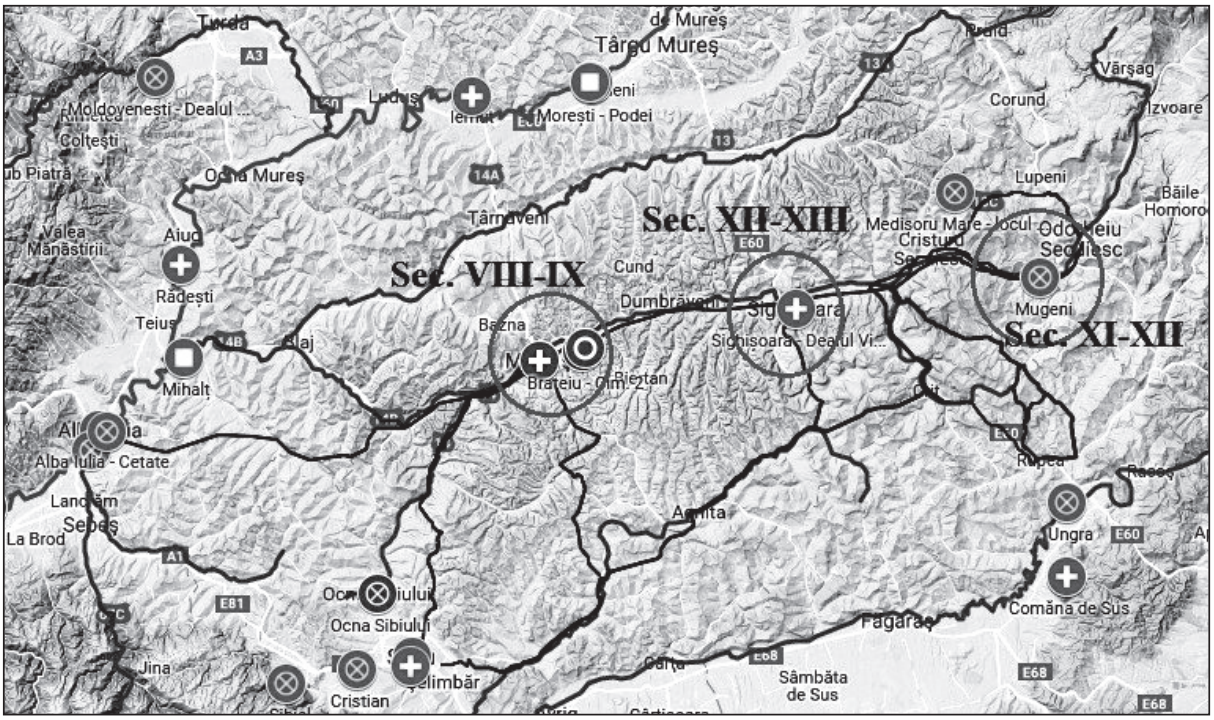

Harta 1. Situri cu mărci de olar din Transilvania, Banat și Crișana (după Cristina Paraschiv-Talmațchi 2006).

Cu roșu situri de habitat, cu albastru situri de necropole. Tipuri de mărci: cruce, cerc, roata cu „spițe”, patrulatere.

Harta 2. Tipuri de mărci de olar pe valea Târnavei Mari: cruce, cerc, roata cu „spițe”, patrulatere.

Harta 3. Posibile centre meșteșugărești pe valea Târnavei Mari. Cu negru, drumul existent în secolul XVIII conform hărții iosefine.

Note:

1. Cristina Paraschiv-Talmațchi, *Mărci de olar (secolele VII-XVI). Considerații și catalog pentru teritoriul carpato-danubiano—ontic*, Editura SCRIPTORIUM, București, 2006.
2. *Ibidem*, p. 21-45.
3. Petre Diaconu, *Din nou despre originea practicării mărcilor de olar*, în Pontica, 25, 1992, p. 355-358; Călin Cosma, *Funerary Pottery in Transylvania of the 7th-10th Centuries*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2011, p. 110; Adrian Ioniță, *Spațiul dintre Carpații Meridionali și Dunărea Inferioară în secolele XI-XIII*, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 69; Adrian Ioniță, *Așezarea din secolele XII-XIII de la Bratei*, Editura ALTIP, Alba Iulia, 2009, p. 30.
4. Adrian Ioniță, *op. cit.*, 2005, p. 69.
5. Adrian Ioniță, *op. cit.*, 2009, p. 30.
6. Călin Cosma, *op. cit.,* 2011, p. 110.
7. Cristina Paraschiv-Talmațchi, *op. cit.*, p. 57.
8. *Ibidem*, p. 57.
9. Adrian Ioniță, *op. cit.*, p. 30.
10. *Ibidem*.
11. *Ibidem*.
12. *Ibidem*.
13. Cristina Paraschiv Talmațchi, Aurel Stănică, *Mărci de olar descoperite la Isaccea (Noviodunum) – jud. Tulcea*, în Peuce, S.N., III-IV, 2005-2006, p. 285, 287; Adrian Ioniță, *op. cit.*, 2009, p. 30.
14. Cristina Paraschiv-Talmațchi, *op. cit.*, p. 63.
15. *Ibidem*, p. 60-61.
16. *Ibidem*, p. 68.
17. *Ibidem*.
18. *Ibidem*.
19. *Ibidem*, p. 68-69.
20. *Ibidem*, p. 46-49.
21. Dan Băcueț-Crișan, *Despre cuptorul de olar din perioada medievală timpurie descoperit la Sighișoara „Dealul Viilor"– sector Necropolă (jud. Mureș). Observații privind tehnica de modelare a ceramicii și cronologia. Comparații cu olăria medievală timpurie modelată la roata rapidă din spațiul nord-vestic al României*, în *Orbis Mediaevalis*, I, 2017.
22. Daniel Spânu, Erwin Gáll, *Cuptorul de olar din secolul al VIII-lea p. Chr. de la Sighișoara – Dealul Viilor*, MCA (serie nouă), XII, 2016, p. 190.
23. *Ibidem*, 2016, p. 190.
24. Cristina Paraschiv-Talmațchi, *op.cit.*, p. 265.
25. Adrian Ioniță, *op. cit.*, 2009, p. 30.
26. Cristina Paraschiv-Talmațchi, *op. cit.*, p. 265; Erwin Gall, *Habitatul est-transilvănean în secolele XII-XIII. Evoluțiile microzonei Sighișoara și a sitului Dealul Viilor într-un peisaj de graniță*, Marisia, 34-35, 2014-2015, p. 101 (planșa 4).
27. Erwin Gall, *op. cit.*, 2014-2015, p. 101 (planșa 5).
28. Adrian Ioniță, *op. cit.*, 2009, p. 125, 138, 150.
29. *Ibidem*, p. 73, 126, 138, 157.
30. *Ibidem*, p. 57, 111.

31. *Ibidem*, p. 138.
32. *Ibidem*, p. 146, 158.
33. *Ibidem*, p. 82, 91.
34. *Ibidem*, p. 96, 151, 173.
35. *Ibidem*, p. 68.
36. *Ibidem*, p. 67, 130.
37. *Ibidem*, p. 102, 138, 147.
38. *Ibidem*, p. 65, 73, 119, 127, 139.
39. *Ibidem*, p. 73, 150.
40. *Ibidem*, p. 73, 139
41. *Ibidem*, p. 59, 159.
42. *Ibidem*, p. 80, 127, 132, 143.
43. *Ibidem*, p. 76.
44. Cristina Paraschiv-Talmațchi, *op. cit.*, p. 251.
45. *Ibidem*, p. 259.
46. *Ibidem*, p. 259.
47. *Ibidem*, 2006.
48. Călin Cosma, *op. cit.*, 2011, p. 110.
49. *Ibidem*, p. 112.
50. Cristina Paraschiv Talmațchi, Aurel Stănică, *op. cit.*, 2005-2006, p. 285.
51. *Ibidem*.
52. Călin Cosma, *op. cit.*, p. 112.
53. Cristina Paraschiv-Talmațchi, *op. cit.*, p. 243.
54. *Ibidem*, p. 243.
55. *Ibidem*, p. 250.
56. *Ibidem*, p. 251.
57. K. Černohorský, *Keramika a feudalismus II. Diskuse k studii akademika Jaroslava Böhma „K otázce o vzniku feudalismu v českých zemích"*, Český lid 40, 21, 1953.
58. *Ibidem*, p. 24-25.
59. *Ibidem*, p. 27-28.
60. *Ibidem*, p. 28.
61. *Ibidem*, p. 28-29.
62. *Ibidem*, p. 28-29.
63. Cristina Paraschiv-Talmațchi, *op. cit.*, 2006, p. 84; Adrian Ioniță, *op. cit.*, 2009, p. 30.
64. Cristina Paraschiv-Talmațchi, *op. cit.*, 2006, p. 84; Adrian Ioniță, *op. cit.*, 2009, p. 30.
65. Cristina Paraschiv-Talmațchi, *op. cit.*, 2006, p. 84; Adrian Ioniță, *op. cit.*, 2009, p. 30.
66. Florin Fodorean, *Drumurile din Dacia romană*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2006, p. 269-270.
67. Petre Diaconu, *Din nou despre originea practicării mărcilor de olar*, în Pontica, 25, 1992, p. 355-358.

Bibliography:

Băcueț-Crișan, Dan, *Despre cuptorul de olar din perioada medievală timpurie descoperit la Sighișoara „Dealul Viilor"–sector Necropolă (jud. Mureș). Observații privind tehnica de modelare a ceramicii și cronologia. Comparații cu olăria medievală timpurie modelată la roata rapidă din spațiul nord-vestic al României*, în *Orbis Mediaevalis*, I, 2017.

Černohorský, Karel, *Keramika a feudalismus II. Diskuse k studii akademika Jaroslava Böhma „K otázce o vzniku feudalismu v českých zemích"*, Český lid 40, 21, 1953.

Cosma, Călin, *Funerary Pottery in Transylvania of the 7th-10th Centuries*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2011.

Diaconu, Petre, *Din nou despre originea practicării mărcilor de olar*, în Pontica, 25, 1992.

Fodorean, Florin, *Drumurile din Dacia romană*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2006.

Gall, Erwin, *Habitatul est-transilvănean în secolele XII-XIII. Evoluțiile microzonei Sighișoara și a sitului Dealul Viilor într-un peisaj de graniță*, Marisia, 34-35, 2014-2015.

Ioniță, Adrian, *Spațiul dintre Carpații Meridionali și Dunărea Inferioară în secolele XI-XIII*, Editura Academiei Române, București, 2005.

Ioniță, Adrian, *Așezarea din secolele XII-XIII de la Bratei*, Editura ALTIP, Alba Iulia, 2009.

Paraschiv-Talmațchi, Cristina, *Mărci de olar (secolele VII-XVI). Considerații și catalog pentru teritoriul carpato-danubiano—ontic*, Editura SCRIPTORIUM, București, 2006.

Paraschiv-Talmațchi, Cristina, Stănică, Aurel, *Mărci de olar descoperite la Isaccea (Noviodunum) – jud. Tulcea*, în Peuce, S.N., III-IV, 2005-2006

Spânu, Daniel, Gáll, Erwin, *Cuptorul de olar din secolul al VIII-lea p. Chr. de la Sighișoara – Dealul Viilor*, MCA (serie nouă), XII, 2016.